

دانش و پژوهش در روان‌شناسی

دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان (اصفهان)

شماره بیست و چهارم - تابستان ۱۳۸۴

صص ۱۱۸-۱۰۱

هنجاریابی مقیاس رفتار سازشی لمبرت در دانش آموزان

استثنایی ۱۳-۱۰ ساله پسر و دختر اصفهان

محمد باقر کججاف^۱ - حمیدرضا عریضی^۲ - رسول رفیعی^۳

چکیده

موضوع این پژوهش، هنجاریابی مقیاس رفتار سازشی لمبرت به‌عنوان ملاکی برای تشخیص عقب‌ماندگی ذهنی دانش‌آموزان استثنایی ۱۰ تا ۱۳ ساله اصفهان است. حجم جامعه آماری ۵۸۴ نفر و نمونه آماری ۳۰۰ نفر است (۱۵۰ پسر و ۱۵۰ دختر) که با روش نمونه‌گیری تصادفی چند مرحله‌ای انتخاب شده‌اند. این پژوهش به سؤالاتی در مورد میزان پایایی پرسشنامه رفتار سازشی لمبرت، ضریب روایی محتوایی لاشه، نقاط درصدی، رتبه درصدی، نمرات T، نمرات \bar{X} و ضریب روایی و محتوایی پرسشنامه لمبرت پاسخ می‌دهد. به‌منظور بررسی روایی و پایایی پرسشها از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. نتایج نشان داد که ضرایب پایایی خرده‌مقیاس‌های رفتار سازشی بجز مقیاس رفتارهای نامناسب اجتماعی در حد مطلوب بود. ضریب پایایی کل مقیاس در دختران برابر با ۸۰٪ و در پسران برابر با ۸۶٪ بود. در مرحله

۱- استادیار گروه روان‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان / اصفهان

۲- استادیار دانشگاه اصفهان

۳- کارشناس ارشد روان‌شناسی

بعدی سؤلهایی که باید حذف شود مشخص شد، اما همبستگی نمره سؤلهایی که با کل نمره در هر حیطه کمتر از $0/3$ ملاک ضریب پایایی آلفا پس از حذف سؤال بود، در محاسبات منظور نشد. روایی محتوایی با استفاده از روش روایی محتوایی لاشه محاسبه شد که دامنه ضریب روایی محتوایی در حیطه‌های مختلف از $0/33$ تا $0/90$ با میانگین $0/54$ بود که بر اساس ملاک روایی محتوایی لاشه بیانگر روایی ساختار ماده‌های مقیاس می‌باشد. به منظور انجام تحلیل عامل، مقیاس رفتار سازشی با شیوه تحلیل مؤلفه‌های اصلی از نوع واریانس مورد تحلیل قرار گرفت و در نتیجه دو عامل شناسایی شد. عامل اول رفتارهای ناسازگار، عامل دوم رفتارهای عادی و یکنواخت نامیده شد. بر مبنای یافته‌ها نتیجه‌گیری می‌شود که این مقیاس از روایی و پایایی نسبتاً خوبی برخوردار است و می‌تواند ابزاری سودمند برای ارزیابی رفتار سازشی دانش‌آموزان دبستانهای استثنایی باشد.

کلید واژه‌ها: هنجاریابی، مقیاس رفتار سازشی لمبرت، عقب‌ماندگی ذهنی.

مقدمه

موضوع پژوهش حاضر هنجاریابی مقیاس رفتار سازشی «لمبرت» به عنوان ملاکی برای تشخیص عقب‌ماندگی ذهنی دانش‌آموزان استثنایی ۱۰ تا ۱۳ ساله اصفهان بوده است. ارزیابی کامل کودک برای شناخت صحیح و تشخیص تواناییها، ناتوانیها و نیازهای او ضروری است. همچنین برای متمایز ساختن کودک عقب‌مانده ذهنی از سایر کودکان و تعیین نیازهای ویژه روانی، آموزشی و اجتماعی او لازم است که ارزیابی دقیقی از او به عمل آید. فقط از این طریق است که هر کودک می‌تواند در مناسب‌ترین موقعیت خود جای گیرد. با توجه به تعاریف مختلف رفتار سازشی هوشبهر به عنوان ملاک تشخیص عقب‌ماندگی ذهنی کافی نیست. روان‌شناسانی که می‌خواهند کودک مشکوک به عقب‌ماندگی ذهنی را از نظر هوش و سازگاری ارزیابی کنند، در موقعیت بسیار حساسی قرار دارند. آنها ممکن است با والدینی مواجه شوند که برای اولین بار از مشکل کودک خود، آگاه می‌شوند. آنان از روان‌شناسان می‌خواهند که آنها را در برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری برای بهبود وضعیت زندگی کودکان خود کمک کنند. در بیشتر

موقعیت‌هایی که وضعیت بحرانی در خانه یا مدرسه پدید می‌آید یا کودکان از محیط خانواده به مدرسه وارد می‌شوند و دچار مشکلات خاصی می‌گردند، روان‌شناسان برای کمک وارد صحنه می‌شوند (رایبسون و رایبسون، ترجمه ماهر، ۱۳۷۰، ص ۲۱۲).

روان‌شناسان برای تشخیص کودکان مبتلا به عقب‌ماندگی ذهنی و ناتوانی یادگیری روشهای چندگانه و گسترده ارزیابی کلامی، رفتاری، حرکتی، پزشکی و روان‌شناختی را پیشنهاد می‌کنند. از این رو برای شناسایی و تشخیص کودکان عقب‌مانده ذهنی علاوه بر نمره بهره هوشی اطلاع از رفتار سازشی آنان ارزشمند است (لمبرت و همکاران، ۱۹۹۸).

رفتار سازشی یا فعالیتهای روزانه شخصی و شایستگی اجتماعی، بخشی از ارزیابی برنامه‌های افراد معلول و غیرمعلول است. رفتار سازشی مفهوم جدیدی نیست و ریشه‌های تاریخی در نظریه‌های مرتبط با عقب‌ماندگان ذهنی دارد. در حال حاضر بر روی جایگزینی و استفاده از مفهوم رفتار سازشی در تعلیم و تربیت و برنامه‌ریزی‌های ویژه برای معلولان تأکید بسیار زیادی می‌شود. که این امر نتیجه تلاشهایی برای فهم بهتر ماهیت رفتار سازشی و انتشار چندین ابزار برای اندازه‌گیری آن شده است (مایرز، نی‌هیرا و زتلین، ۱۹۷۹).

دال پیشگام اصلی سنجش رفتار سازشی بود؛ او با کاربرد بهره هوشی به تنهایی موافق نبود و در دهه ۱۹۳۰ پیشنهاد داد که شایستگی اجتماعی و شخصیتی، یا رفتار سازشی باید برای تشخیص عقب‌ماندگی ذهنی به کار رود (شریفی، ۱۳۷۹).

ساتلر (۱۹۹۸) معتقد است که رفتار سازشی بخش مهم و ضروری از تعریف و تشخیص عقب‌ماندگی ذهنی است، رفتار سازشی عبارت است از: توانایی اجرای فعالیتهای روزانه، درخواستهای شخصی و شایستگی‌های اجتماعی (بیازینی و همکاران، ۲۰۰۱).

در این خصوص تحقیقات نشان می‌دهد که کاربرد سنجش رفتار سازشی به‌عنوان یکی از ملاک‌های تشخیص کودکان عقب‌مانده ذهنی و ناسازگار در مدارس ابتدایی از ۶۷ درصد در سالهای ۸۲-۱۹۸۰ به ۸۶ درصد در سالهای ۱۹۸۶-۱۹۸۵ رسیده است (فرانکنبرگر و هارپر، ۱۹۸۸، سهنی بیلاق، ۱۳۷۴).

دنگر (۱۹۵۸) سازگاری ۳۳۳ دانش‌آموز کلاسهای مخصوص عقب‌ماندگان

ذهنی (تربیت‌پذیر) را در «آلتونای پنسیلوانیا» مورد ارزیابی قرار داد. دنگر نتیجه گرفت که بزرگسالان عقب‌مانده، قادر به سازگاری موفقیت‌آمیز در مشاغلی که احتیاج به مهارت ندارد هستند و همان‌گونه که پژوهشگران پیشین نشان داده بودند هوش معیار اصلی موفقیت شغلی نیست (عنبرزاده، ۱۳۷۶، ص ۷).

تحقیقات (کرومول، ۱۹۶۷، جانسون، ۱۹۷۰، لند و همکاران ۱۹۶۷، ونویکر ۱۹۷۳) در مورد ارتباط بین هوش اندازه‌گیری شده و رفتار سازشی، به این نتیجه رسید که باید ارتباط معتدلی بین هوش و رفتار سازشی وجود داشته باشد (نقل از رابینسون و رابینسون، ترجمه ماهر، ۱۳۷۰، ص ۲۱۱).

پژوهش فوترینگام (۱۹۷۰) نشان داد که کودکانی که رفتار سازشی آنها پایین‌تر از بهره هوشی آنهاست، احتمال بیشتری دارد که در مؤسسه زندگی کنند (نقل از ملک‌پور، ۱۳۷۰، ص ۳۱).

دوکتی و فریدمن (۱۹۸۰) بیش از ۲۰۰ مقیاس تشخیص رفتار سازشی را شناسایی کردند. کمفاس و هولمن و برانینکس (۱۹۸۵)، کیفیت روان‌سنجی و متن تعدادی از مقیاسهای رفتار سازشی را ارزیابی کردند و نتیجه گرفتند که مقیاس رفتار مستقل و مقیاس رفتار سازشی واپلند و مقیاس رفتار سازشی انجمن عقب‌ماندگان ذهنی آمریکا (لمبرت) مقیاسهای خوبی هستند (نقل از تمبکان، راتاکا، ۱۹۹۲، کجیاف ۱۳۷۸). در تشخیص عقب‌ماندگی ذهنی براساس مقیاس رفتار سازشی لمبرت، تحقیقات بریانت و تایلر (۱۹۹۶) حاکی از این است که این مقیاس در هر حیطه محدود شده و باید با احتیاط به کار برده شود و روش نمره‌گذاری آن نمره‌های همسانی را برای سطوح رفتار سازشی که در تعریف عقب‌ماندگی ذهنی سال (۱۹۹۲) آمده است به وجود می‌آورد. نتایج تحقیقات آنها نشان داد که این روش ارزیابی می‌تواند در زمینه مداخله به موقع و جبرانی نیز مؤثر واقع شود (نقل از بیازینی و همکاران، ۲۰۰۱).

شهنی بیلاق (۱۳۷۴) در زمینه میزان‌سازی مقیاس رفتار سازشی لمبرت برای دانش‌آموزان مدارس ابتدایی (عادی) اهواز اقدام کرد. نتایج حاصل از تحقیقات شهنی نشان داد که این مقیاس از روایی و پایایی نسبتاً خوبی برخوردار است و برای ارزیابی رفتار سازشی کودکان مدارس ابتدایی اهواز مناسب است.

نتیجه مطالعه دیگری که به منظور بررسی و تشخیص «عقب‌ماندگی ذهنی» بر

اساس آزمونهای پیازه و مقیاس رفتار سازشی لمبرت انجام شد، این بود که در تشخیص عقب ماندگی ذهنی بین حیطه های رفتار سازشی و نگهداری ذهنی، عملیات ردیف کردن و طبقه بندی کردن در سطح $0.01 < P$ رابطه معکوس وجود دارد به این معنی که هر چه رفتارهای سازش نایافته بیشتر باشد، آزمودنی در آزمون های پیازه نمره کمتری به دست می آورد (کجیاف، ۱۳۷۸).

بنابر آنچه مطرح شد در پژوهش حاضر سعی گردید تا روایی و پایایی مقیاس رفتار سازشی لمبرت برای ارزیابی رفتار سازشی کودکان کم توان ذهنی آموزش پذیر استثنایی بررسی شود تا در صورتی که از روایی و پایایی خوبی برخوردار بود فرم هنجاریابی شده آن برای استفاده روان شناسان به کار گرفته شود.

سؤالیهای پژوهش

- ۱- پایایی پرسشنامه هنجاریابی شده رفتار سازشی لمبرت برای کودکان عقب مانده ذهنی چقدر است؟
 - ۲- ضریب روایی محتوایی لاشه برای سؤالیهای پرسشنامه رفتار سازشی لمبرت چقدر است؟
 - ۳- نقاط درصدی و رتبه درصدی کودکان عقب مانده ذهنی اصفهان در پرسشنامه رفتار سازشی لمبرت چیست؟
 - ۴- نمره های معادل T برای نمره های خام دانش آموزان عقب مانده ذهنی اصفهان در پرسشنامه رفتار سازشی لمبرت چیست؟
 - ۵- نمره های هنجار شده نه بخشی برای کودکان عقب مانده ذهنی اصفهان در پرسشنامه رفتار سازشی لمبرت چیست؟
 - ۶- پرسشنامه رفتار سازشی لمبرت دارای چه عواملی است؟ (تحلیل عاملی).
- جامعه آماری مورد نظر در این پژوهش تمامی کودکان دختر و پسر کم توان ذهنی ۱۰ تا ۱۳ ساله مدارس استثنایی شهر اصفهان بود که شامل ۵۸۴ نفر است.
- نمونه و روش نمونه گیری: نمونه آماری این پژوهش ۳۰۰ نفر از کودکان دختر و پسر کم توان ذهنی دبستانهای استثنایی شهر اصفهان بود. ۱۵۰ دختر و ۱۵۰ پسر که با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی چند مرحله ای از بین ۲۰ واحد آموزشی دخترانه و پسرانه

انتخاب شدند. در نمونه مورد مطالعه آزمودنیها در گروههای سنی ۱۰ تا ۱۳ سال بودند. جدول ۱ توزیع نمونه را بر حسب جنسیت و سن به تفکیک نشان می‌دهد.

جدول ۱- توزیع فراوانی نمونه مورد بررسی بر حسب جنس و سن

سن	شاخص آماری		دختر	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
۱۰ سال	۳۳	۲۲	۴۱	۲۷/۳
۱۱ سال	۳۰	۲۰	۳۶	۲۴
۱۲ سال	۳۷	۲۴/۷	۳۲	۲۱/۳
۱۳ سال	۵۰	۳۳/۳	۴۱	۲۷/۳
کل	۱۵۰	۱۰۰	۱۵۰	۱۰۰

روش اجرا

پرسشنامه‌ها بین معلمانی که با دانش‌آموزان مورد نظر حداقل شش ماه کار کرده بودند و اطلاعات نسبتاً کاملی از رفتار دانش‌آموزان داشتند، برای تکمیل ارائه و در صورت لزوم از والدین آنها نیز برای پاسخگویی به برخی از سؤالات کمک گرفته شد. تلاش معلمان بر آن بود که با بررسی رفتارهای دانش‌آموزان به پرسشها با دقت پاسخ داده شود. هر سؤال با یکی از دو گزینه «گاهی» و «مکرراً» جواب داده می‌شد. برای گزینه «گاهی» یک نمره و گزینه «مکرراً» ۲ نمره اختصاص یافته بود و مجموعه نمره‌های ۱ و ۲، نمره یک سؤال را تشکیل می‌داد و سپس با مجموع نمره‌های چندین سؤال، نمره خام یک حیطه تعیین می‌شد. سپس نمره خام مربوط به حیطه با توجه به سن هر دانش‌آموز در جداول هنجارگزینی در ایران به نمره درصدی تبدیل و در صورتی که نمره‌های درصدی هر دانش‌آموز حداقل در دو حوزه مهارتی از ۷۵ درصد و یا ۹۰ درصد بالاتر بود، محدودیت در رفتار سازشی او آشکار و یکی از معیارهای شناخت عقب‌ماندگی ذهنی تلقی می‌شد.

ابزار تحقیق

در این پژوهش برای جمع‌آوری اطلاعات از پرسشنامه مقیاس رفتار سازشی لمبرت استفاده شد. این مقیاس را اولین بار لمبرت و همکاران (۱۹۷۴) تهیه و روی دانش‌آموزان دبستانی آمریکایی هنجارگزینی کردند. در ایران نخستین بار شهنی ییلاق (۱۳۷۴) آن را ترجمه و روی دانش‌آموزان اهوازی هنجارگزینی کرد. ضریب پایایی کل مقیاس ۰/۸۷ و ضریب روایی در حیطه‌های مختلف از ۰/۳۳ تا ۰/۹۰ با میانگین ۰/۵۴ می‌باشد. این مقیاس از ۲۷۰ ماده در دوازده حیطه تشکیل شده است و شامل دو بخش است: بخش اول به مسائل رشد و سنجش مهارت‌ها و عادات فردی می‌پردازد. بخش دوم برای سنجش رفتارهای ناسازگار مربوط به شخصیت و اختلالات رفتاری طرح‌ریزی شده است. بخش دوم این مقیاس برای هنجاریابی انتخاب شد، زیرا به نظر می‌رسد که با فرهنگ ایرانی سازگارتر است و مشکلات فرد برای رشد شخصیتی و اجتماعی را نشان می‌دهد.

دوازده حیطه این مقیاس عبارت‌اند از: رفتار خشونت‌آمیز و مخرب، رفتار ضد اجتماعی، رفتار عصیانی، رفتار غیرقابل اعتماد، کناره‌گیری، رفتارهای قالبی و حرکات عجیب، رفتارهای نامناسب اجتماعی، عادات ناپسند صوتی، عادات ناپسند یا عجیب، گرایش‌های بیش‌فعالی، آشفتگی روانی و مصرف دارو؛ به علاوه هر حیطه از حیطه‌های فردی دیگری تشکیل شده است.

روشهای آماری تحلیل داده‌ها

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها در این مطالعه از روشهای آمار توصیفی و به‌خصوص محاسبه نقاط درصدی، رتبه درصدی و محاسبه هنجار نه بخشی و محاسبه نمرات T استفاده شد. همچنین از فرمول‌های مربوط به روان‌سنجی به‌خصوص محاسبه ضریب آلفای کرونباخ برای محاسبه پایایی و ضریب روایی محتوایی لاشه برای بررسی اعتبار محتوا و تحلیل عوامل برای بررسی اعتبار سازه آزمون استفاده شد.

یافته‌های تحقیق

به منظور بررسی و برآورد پایایی مواد مقیاس رفتار سازشی لمبرت و همکاران از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. این مقیاس در مورد ۲۵ آزمودنی دختر و ۲۵ آزمودنی پسر

اجرا گردید. جدول ۲ ضریب پایایی خرده مقیاس‌های رفتار سازشی لمبرت و همکاران را براساس ضریب آلفای کرونباخ نشان می‌دهد. همان‌طور که در جدول ۲ ملاحظه می‌شود ضریب پایایی خرده مقیاس‌های رفتار سازشی بجز مقیاس رفتارهای نامناسب اجتماعی در حد مطلوب بود و ضریب پایایی کل مقیاس ۰/۸۷ به دست آمد.

جدول ۲- ضرایب پایایی خرده مقیاس رفتار سازشی لمبرت و همکاران براساس ضریب آلفای کرونباخ

دختر	پسر	حیطه‌ها
۰/۸۴۸	۰/۸۵۹	رفتار خشونت‌آمیز و مخرب
۰/۸۵۹	۰/۸۶۸	رفتار ضد اجتماعی
۰/۸۳۴	۰/۸۴۷	رفتار عصیانی
۰/۸۴۴	۰/۷۴۹	رفتار غیر قابل اعتماد
۰/۸۸۴	۰/۹۳۷	کناره‌گیری
۰/۷۳۷	۰/۷۵۳	رفتارهای قالبی و حرکات عجیب
۰/۷۳/۴۳	۰/۵۷۷	رفتارهای نامناسب اجتماعی
۰/۷۳۵	۰/۷۹۳	عادات ناپسند صوتی
۰/۳۵۵	۰/۶۳۲	عادات ناپسند یا عجیب
۰/۷۸۸	۰/۸۴۱	گرایش بیش‌فعالی
۰/۷۴۹	۰/۷۶۴	آشفته‌گی روانی

پرسش اول: پایایی پرسشنامه هنجاریابی شده رفتار سازشی لمبرت برای کودکان عقب‌مانده ذهنی چقدر است؟

به‌منظور پاسخ به این پرسش از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. همان‌طور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود ضریب پایایی کل مقیاس ۰/۸۷ بود و دامنه ضریب‌های پایایی در حیطه‌های مختلف حدود ۰/۴۷ تا ۰/۹۳ با میانگین ۰/۸۷ بود. ضریب پایایی کل مقیاس در پسران ۰/۸۹ و در دختران ۰/۸۶ به دست آمد.

جدول ۳- خلاصه نتایج ضرایب پایایی پرسشنامه هنجاریایی شده رفتار سازشی

ملاک	دامنه ضریب پایایی حیطه‌های مختلف در پسران و دختران	\bar{X}	ضریب پایایی کل	ضریب پایایی کل مقیاس در دختران
مقادیر	۰/۴۷ - ۰/۹۳	۰/۸۷	۰/۸۹	۰/۸۶

پرسش دوم: ضریب روایی محتوایی برای سؤالهای پرسشنامه رفتار سازشی لمبرت چقدر است؟

به منظور بررسی ضریب روایی از روش ضریب روایی محتوایی لاشه استفاده شد. در این زمینه از نظرات ۱۰ نفر از استادان و ۱۰ نفر از معلمان استفاده شد، پس از تهیه جدول‌های توزیع فراوانی و نظرات استادان و معلمان تک تک سؤالهای تمامی حیطه‌ها براساس ملاک روایی محتوایی لاشه و با استناد به نظر ۲۰ نفر از متخصصان بررسی شد.

جدول ۴- خلاصه نتایج ضرایب روایی محتوایی سؤالهای پرسشنامه رفتار سازشی

پسران		دختران		تمامی حیطه‌ها	
روایی - محتوایی	میانگین	روایی - محتوایی	میانگین	روایی - محتوایی	میانگین
۰/۲۴ - ۰/۶۶	۰/۵۲	۰/۲۵ - ۰/۶۲	۰/۴۲	۰/۳۳ - ۰/۹۰	۰/۵۴

نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد که دامنه ضریب روایی در حیطه‌های مختلف از ۰/۳۳ تا ۰/۹۰ با میانگین ۰/۵۴ می‌باشد. در این بررسی ضریب روایی در دختران در حیطه‌های مختلف از ۰/۲۵ تا ۰/۶۲ با میانگین ۰/۴۲ و در پسران از ۰/۲۴ تا ۰/۶۶ با میانگین ۰/۵۲ بود. با توجه به یافته‌های این پژوهش می‌توان بیان داشت ضریب روایی در این پژوهش در حد مطلوب و رضایت‌بخش بوده است.

پرسش سوم: نقاط درصدی و رتبه درصدی کودکان عقب‌مانده ذهنی اصفهان در پرسشنامه رفتار سازشی لمبرت چیست؟

پرسش چهارم: نمره‌های معادل T برای نمره‌های خام دانش‌آموزان عقب‌مانده ذهنی اصفهان در پرسشنامه رفتار سازشی لمبرت چیست؟

در این مطالعه براساس خصوصیات منحنی نرمال، هر نمره تراز شده و به‌طور مستقیم به یک رتبه درصدی تبدیل شد، رتبه درصدی برای هر نمره نشان می‌دهد که چند درصد نمره‌ها کمتر از نمره مفروض در هر حیطه برای پسران و دختران می‌باشد. نقاط درصدی براساس نمره خام آزمودنیهای گروه هنجار که با فاصله معین طبقه‌بندی شدند به‌دست آمد.

جدول ۵- نقاط درصدی و نمرات T حیطه رفتار خشونت‌آمیز و مخرب پسران و دختران عقب‌مانده ذهنی

شاخص آماری	پسران	دختران
نقطه ۲۵ درصدی	۶	۵
میانه	۱۱	۸
نقطه ۷۵ درصدی	۱۸	۱۳/۲۵
نقطه ۹۰ درصدی	۲۱/۹	۱۸
$\bar{X} T$	۳۵/۵۴-۸۱/۱۲	۳۵/۵۴-۷۵/۷۶

نتایج جدول ۵ نشان می‌دهد که در حیطه رفتار خشونت‌آمیز و مخرب پسران نقطه ۵۰ درصدی (میانه) نشان داد که ۵۰ درصد از کودکان نمره کمتر از ۱۱ و ۵۰ درصد نمره بیشتر از ۱۱ به‌دست آورده‌اند و نقطه ۷۵ درصدی برابر ۱۸ و نقطه ۹۰ درصدی برابر با ۲۱/۹ بوده است. بنابراین می‌توان نمره ۱۸ یا نمره ۲۱/۹ را به‌عنوان نمره ملاک در این حیطه تعیین نمود. همین‌طور در این حیطه در دختران نقطه ۵۰ درصدی برابر ۸ بود، بنابراین ۵۰ درصد از کودکان نمره ۷ و کمتر و ۵۰ درصد نمره ۸ و بیشتر به‌دست آوردند. نقطه ۷۵ درصدی برابر با ۱۳/۲۵ و نقطه ۹۰ درصدی نیز برابر ۱۸ است. بنابراین می‌توان نمره ۱۳/۲۵ و ۱۸ را به‌عنوان نمره ملاک در این حیطه برای دختران تعیین نمود.

جدول ۶- نمرات هنجار شده نه بخشی و رتبه‌های درصدی و نمرات T و توزیع حیطة رفتار خشونت‌آمیز و مخرب پسوان عقب‌مانده ذهنی منطبق با نمرات تراز شده

نمره	نمرات T	رتبه درصدی	نمرات نه بخشی	XT	SD
۰	۳۵/۵۴	۷/۳	۲		
۱	۳۶/۸۸	۱۳/۳			
۲	۳۸/۲۲	۱۴/۷			
۳	۳۶/۵۶	۱۶/۷	۳		
۴	۴۰/۹۰	۱۷/۳			
۵	۴۲/۲۴	۲۱/۳			
۶	۴۳/۵۸	۲۷/۳			
۷	۴۴/۹۲	۲۸/۷	۴		
۸	۴۶/۲۶	۳۱/۳			
۹	۴۷/۶۰	۴۱/۳			
۱۰	۴۸/۹۵	۴۸/۷			
۱۱	۵۰/۲۹	۵۳/۳	۵		
۱۲	۵۱/۶۳	۵۹/۳			
۱۳	۵۲/۹۷	۶۴			
۱۴	۵۴/۳۱	۶۷/۳			
۱۵	۵۵/۶۵	۷۱/۳	۶	۵	۲
۱۶	۵۶/۹۹	۷۲/۷			
۱۷	۵۸/۳۳	۷۴/۷			
۱۸	۵۹/۶۷	۸۰			
۱۹	۶۱/۰۱	۸۱/۳	۷		
۲۰	۶۲/۳۵	۸۴			
۲۱	۶۳/۶۹	۹۰			
۲۲	۶۵/۰۳	۹۰/۷			
۲۳	۶۶/۳۷	۹۲	۸		
۲۴	۶۷/۷۱	۹۲/۷			
۲۵	۶۹/۰۵	۹۴/۷			
۲۶	۷۰/۳۹	۹۶/۷			
۲۷	۷۱/۷۳	۹۸			
۲۹	۷۴/۴۲	۹۸/۷	۹		
۳۳	۷۹/۷۸	۹۹/۳			
۳۴	۸۱/۱۲	۱۰۰			

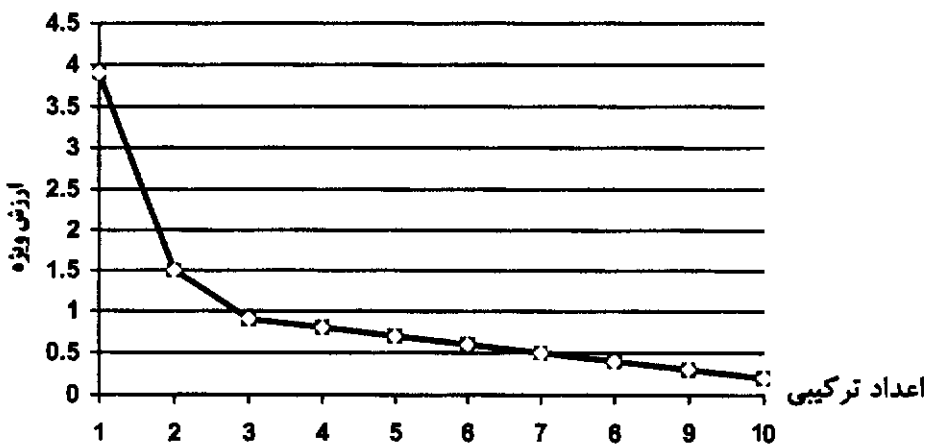
در پاسخ به پرسش چهارم همان‌طور که در جدول ۵ مشاهده می‌شود در حیطه رفتار خشونت‌آمیز و مخرب دامنه نمرات T از ۳۵/۵۴ تا ۸۱/۱۲ در پسران و از ۳۵/۵۴ تا ۷۵/۷۶ در دختران برای هر نمره به دست آمد که نشان می‌دهد نمره‌های تراز شده از نوع فاصله‌ای هستند که اندازه واحدهای آنها در تمامی مقیاس برابرند. پرسش پنجم: نمره‌های هنجار شدهٔ نه بخشی برای کودکان عقب‌ماندهٔ ذهنی اصفهان در پرسشنامهٔ رفتار سازه‌ی لمبرت چیست؟

همان‌طور که جدول ۶ نشان می‌دهد، نمرات نه بخشی حدود نمرات تراز شدهٔ از ۱ تا ۹ با میانگین ۵ و انحراف معیار نزدیک به ۲ را در تمامی حیطه‌ها در پسران و دختران نشان می‌دهد. بر اساس نمرات نه بخشی به جای نقاط معین دامنه‌هایی از نمره‌ها را نشان داده است و از تعبیر و تفسیر بیش از حد تفاوت‌های جزئی بین نمرات تراز شده نظیر ۶ و ۸ و یا بین رتبه‌های درصدی نظیر ۲۷/۳ و ۳۱/۳ رفتار خشونت‌آمیز و مخرب پسران جلوگیری می‌کنند.

جدول ۷- شاخص‌های تحلیل عاملی در عامل اول و دوم پس از چرخش

حیطه	عامل اول رفتارهای	عامل دوم رفتارهای
رفتارهای ضد اجتماعی	۰/۸۰	عادی و یکنواخت
رفتارهای عصبیانی	۰/۷۹۵	
رفتار خشونت‌آمیز و مخرب	۰/۷۵۳	
گرایش بیش‌فعالی	۰/۶۸۰	
آشفتگی روانی	۰/۶۸۶	
رفتار غیرقابل اعتماد	۰/۵۸۱	
عادات صوتی ناپسند	۰/۵۷۵	
رفتارهای قالبی و حرکات عجیب	—	۰/۷۴۲
عادات ناپسند و عجیب	—	۰/۶۷۳
کناره‌گیری	—	۰/۶۶۵

پرسش ششم: عوامل پرسشنامه رفتار سازشی لمبرت چیست؟
 برای برآورد تعداد عامل‌های قابل قبول از آزمون اسکری استفاده شد. انجام آزمون اسکری نمایانگر دو عامل قابل قبول در منحنی بود. براساس نتایج نمودار ۱ عامل‌های قابل قبول به عامل‌هایی اطلاق می‌شود که واریانس آنها در حد معناداری باشد. به بیان دیگر عامل‌هایی را که ارزش ویژه آنها کمتر از یک باشد، نباید پذیرفت. مقیاس رفتار سازشی لمبرت و همکاران با شیوه تحلیل مؤلفه‌های اصلی با استفاده از چرخش متعامد، از نوع واریماکس مورد تحلیل قرار گرفت. دو عامل مقدار ویژه‌ای بالاتر از یک داشتند و حدود ۵۷/۷ درصد از واریانس متغیر اندازه‌گیری شده را تعیین می‌کند. مؤلفه اول که رفتارهای ناسازگار نامیده می‌شود ۳۹/۶۰ درصد از واریانس را تعیین می‌کند (مقدار ویژه ۳/۹۶) براساس نتایج حاصل از جدول ۷ مقیاس‌هایی که بیشترین واریانس را در این مؤلفه داشتند عبارت‌اند از: رفتار عصیانی، رفتار غیرقابل اعتماد، رفتار خشونت‌آمیز و مخرب، گرایش بیش‌فعالی، آشفتگی روانی، عادات صوتی ناپسند. مؤلفه دوم رفتارهای عاداتی و یکنواخت نامیده می‌شود و ۱۸/۱۱ درصد از واریانس را تعیین می‌کند (مقدار ویژه ۱/۸۱) مقیاس‌هایی که بیشترین واریانس را در این مؤلفه داشته‌اند عبارت‌اند از رفتارهای قبایی و حرکات عجیب و عادات ناپسند و کناره‌گیری و فقط رفتارهای نامناسب اجتماعی حذف شده است.

نمودار ۱- نمودار اسکری تعداد عامل‌های قابل استخراج

یافته‌های جانبی تحقیق

بر اساس داده‌های حاصل از تحقیق مقایسه‌ای بین میانگین نمرات دختران و پسران در حیطه‌های مختلف انجام گرفت، همان‌طور که در جدول ۸ مشاهده می‌شود تفاوت معناداری بین دختران و پسران در رفتارهای سازشی آنها دیده می‌شود.

جدول ۸- آزمون تحلیل واریانس چندمتغیره - مقایسه میانگین

نمرات رفتار سازشی دختران و پسران

حیطه‌ها	فراوانی	سطح معناداری	میزان تفاوت	توان آماری
رفتار خشونت‌آمیز و مخرب	۶/۶۱	۰/۰۱۱	۰/۰۲۲	۰/۷۲۷
رفتار ضداجتماعی	۱۷/۲۱	۰/۰۰۰	۰/۰۵۶	۰/۹۸۵
رفتار عصبیانی	۹/۸	۰/۰۰۲	۰/۰۳۳	۰/۸۷۷
رفتار غیرقابل اعتماد	۱/۰۰۳	۰/۳۱۷	۰/۰۰۳	۰/۱۷۰
کناره‌گیری	۴/۱۰	۰/۰۴۴	۰/۰۱۴	۰/۵۲۴
رفتار قالبی و حرکات عجیب	۰/۰۱۱	۰/۹۱۷	۰/۰۰۰	۰/۰۵۱
رفتارهای اجتماعی نامناسب	۰/۰۰۰	۰/۹۹۵	۰/۰۰۰	۰/۰۵۰
عادات صوتی ناپسند	۶/۷۰	۰/۰۱۰	۰/۰۲۲	۰/۷۳۳
عادات ناپسند یا عجیب	۲/۴۴	۰/۱۱۹	۰/۰۰۸	۰/۳۴۴
گرایش بیش‌فعالی	۵/۲۷	۰/۰۲۲	۰/۰۱۸	۰/۶۲۹
آشفته‌گی روانی	۱۰/۱۶	۰/۰۰۲	۰/۰۳۴	۰/۸۸۸

با توجه به آنچه که از جدول ۸ مشاهده می‌شود میانگین نمره پسران در خصوص حیطه رفتار خشونت‌آمیز و مخرب و رفتار ضداجتماعی و رفتار طغیانی و عادات صوتی ناپسند و گرایش بیش‌فعالی و آشفته‌گی روانی بیشتر از میانگین نمرات دختران بود، در صورتی که میانگین نمره حیطه رفتار غیرقابل اعتماد به‌طور معناداری

بیشتر از پسران بود. فراوانی مشاهده شده در خصوص حیطة دوم رفتار ضد اجتماعی، حیطة سوم رفتار عصیانی، حیطة هشتم عادات صوتی ناپسند و حیطة یازدهم آشفتگی های روانی در سطح $P < 0/01$ و در حیطة اول رفتار خشونت آمیز و مخرب، حیطة پنجم کناره گیری و حیطة دهم گرایش بیش فعالی، در سطح $P < 0/05$ معنادار بوده است. بنابراین بین رفتارهای سازشی عقب مانده های ذهنی دختر و پسر تفاوت وجود دارد.

بحث و نتیجه گیری

در مجموع با توجه به یافته ها در حیطة رفتار خشونت آمیز و مخرب ۱۸ ماده باقی ماند و ۷ ماده حذف شد. به عنوان مثال ماده «دیگران را لگد، مشت یا سیلی می زند» از ماده های این حیطة حذف گردید. در حیطة رفتار ضد اجتماعی ۱۷ ماده باقی ماند و ۱۳ ماده حذف شد. به عنوان مثال ماده «برای دیگران تعیین وظیفه می کند» حذف گردید. در حیطة رفتار عصیانی ۱۵ ماده باقی ماند و ۱۰ ماده حذف شد. به عنوان مثال ماده «اولیای امور را مسخره می کند» حذف گردید. در حیطة رفتار غیر قابل اعتماد ۶ ماده باقی ماند و دو ماده «متعلقات دیگران را از جیب، کتو و غیره برمی دارد» و «متعلقات دیگران را با باز کردن و شکستن قفل برمی دارد» حذف شد. در حیطة کناره گیری ۱۱ ماده باقی ماند و ۴ ماده حذف گردید، در حیطة رفتارهای قالبی و حرکات عجیب ۷ ماده باقی ماند و ۵ ماده حذف شد. به عنوان مثال ماده «در مسیر مشخص مرتب قدم می زند» حذف گردید. حیطة رفتارهای اجتماعی نامناسب به دلیل پایین بودن پایایی آن به طور کلی حذف شد، ماده های این حیطة مانند «جلوی دیگران آروغ می زند» و «به صورت دیگران فوت می کند و دیگران را می لیسد» با ویژگیهای کودکان عقب مانده ذهنی آموزش پذیر نیز مغایرت داشت. در حیطة بیش فعالی ۳ ماده باقی ماند و فقط ماده «بی اندازه حرف می زند» حذف شد و در حیطة آشفتگی های روانی ۲۱ ماده باقی ماند و ۱۰ ماده حذف شد. به عنوان مثال ماده «وقتی ناراحت است استفراغ می کند»، حذف گردید. در مجموع از ۲۷۰ ماده مقیاس رفتار سازشی ۷۱ ماده به دلیل پایین بودن پایایی آنها و مغایرت داشتن با ویژگیهای کودکان عقب مانده ذهنی آموزش پذیر حذف گردید.

بنابراین تعداد ماده‌های باقی‌مانده مقیاس ۱۹۹ ماده می‌باشد. در نهایت آنچه از این پژوهش حاصل گردید نشان‌دهنده آن است که این مقیاس از روایی و پایایی نسبتاً خوبی برخوردار بوده و ابزاری سودمند برای ارزیابی رفتار سازشی دانش‌آموزان دبستانهای استثنایی می‌باشد و با پژوهش شهنی ییلاق (۱۳۷۴) همخوانی دارد. در مقایسه ضریب پایایی پژوهش حاضر، پایایی کل مقیاس در پسران $0/۸۶$ و در دختران $0/۸۰$ به دست آمد که با ضریب پایایی مقیاس در پژوهش شهنی ییلاق (۱۳۷۴) می‌توان بیان داشت که ضریب پایایی مقیاس در این پژوهش در حد مطلوب و رضایت‌بخش بوده است. همچنین ضریب روایی مقیاس در پژوهش شهنی ییلاق (۱۳۷۴) در دختران در حیطه‌های مختلف از $0/۲۵$ تا $0/۶۲$ با میانگین $0/۴۲$ و در پسران از $0/۲۴$ تا $0/۶۶$ با میانگین $0/۵۲$ بود که با مقایسه نتایج پژوهش حاضر، ضریب روایی در حیطه‌های مختلف از $0/۳۳$ تا $0/۹۰$ با میانگین $0/۵۴$ همخوانی دارد. همچنین نتایج تحقیق حاضر با پژوهش دال (۱۹۳۵) و فرانکنبرگر و هاریر، (۱۹۸۸) و کرومول (۱۹۶۷) و جانسون (۱۹۷۰) و لند و همکاران (۱۹۶۷) و نوویکز (۱۹۷۳) همخوانی دارد.

در پایان براساس یافته‌های تحقیق حاضر پیشنهاد می‌شود مراکز سنجش و پیشگیری سازمان آموزش و پرورش استثنایی از مقیاس رفتار سازشی لمبرت همراه با آزمونهای هوشی هنجاریابی شده برای تشخیص دقیق‌تر عقب‌ماندگی ذهنی کودکان ایران استفاده کنند. همچنین پیشنهاد می‌شود به هنجاریابی سایر آزمونهای رفتار سازشی و بخشهای دیگر مقیاس رفتار سازشی لمبرت پرداخته شود، زیرا به ارزیابیهای بالینی کمک زیادی خواهد شد. در نهایت با توجه به نقش عوامل فرهنگی، تهیه مقیاس‌های ارزیابی رفتار سازشی متناسب با فرهنگ ایرانی توصیه می‌شود، زیرا اطلاعات و تشخیص درست‌تری در اختیار روان‌شناسان و متخصصان امر قرار خواهد داد.

منابع

- رابینسون، نانسی ام. و رابینسون، هالبرت بی. (۱۹۸۹)، *کودک عقب مانده ذهنی*، ترجمه ماهر، چاپ سوم، (۱۳۷۰)، مشهد، معاونت فرهنگی آستان قدس رضوی.
- شریفی، حسن پاشا. (۱۳۷۹)، *اصول روانی سنجی و روان آزمایی*، تهران، چاپ ششم، انتشارات رشد.
- شهنی بیلاق، منیجه. (۱۳۷۴)، «میزان سازی مقیاس رفتار سازشی برای دانش آموزان مدارس ابتدایی»، *مجله علوم تربیتی و روان شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز*، سال دوم، شماره ۱ و ۲.
- عنبرزاده، سعادت. (۱۳۷۶)، «بررسی رابطه سطح هوش و رفتار سازشی با کسب مهارت های حرفه ای در افراد عقب مانده ذهنی سطحی و متوسط»، *پایان نامه کارشناسی ارشد روان شناسی عمومی*، دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان.
- کجباف، محمدباقر. (۱۳۷۸)، «بررسی تشخیص عقب ماندگی ذهنی براساس آزمودنی های پایزه و مقیاس رفتار سازشی لمبرت»، *مجله روان شناسی*، سال سوم، شماره ۴.
- ملک پور، مختار. (۱۳۶۶)، *بهداشت خانواده کودک عقب مانده ذهنی*، اصفهان، انتشارات جهاد دانشگاهی.
- BIASINI, F.J. and GRUPE LAND HUFFMAN, L. and BRAY, N.W. (2001). *Mental Retardation A Symptom and a Syndrome Available*. <http://WWW.mental.Retardation.htm>.
- DOLL, E.A. (1935). *Agenetic Scale of Social Mutarity*. *American Journal of orthopsychiatry*, 5, 180-188.
- FRANKENBERGER, W. & HARPER, J. (1988). *States definitions and procedures for identifying children with mental retardation: Comparison of 1981-1982 and 1985-1986 guidelines*. *American Association on Mental retardation*, 26(3): 133-139.
- LAMLERT, N. and COLLEAGUES, (1998). *Ask the Expert measuring Daily Living skills* In1. Rowitz, New York. Available. Http://WWW.Mhsources.com/Expert/exp1_071398g.html.
- LAMBERT, N, and colleagues, (1974) Monterey, CA: Publishers Test Service. Available. <http://WWW.MentalRetardation.htm>.

- MEYERS, C.F., NIHIRA, K., and ZETLIN, A. (1979). *The measure ment of adaptive behavior*, Available.<http://WWW.mental Retardation.htm>.
- SATTLER, J.M. (1998) *Assessment of children san Die g: Jarome M.* Available. <http://WWW.osu-ours.okstate. Edu/report 971 co/EIEabsed. Htmil>.
- TOMBOKAN-RUNTUKAHA, J. NITKO, A. (1992). *Research in developmental disabilities*, Vol.13. pp.481-501. Pergamon Press Ltd.

وصول: ۸۳/۴/۳۰
پذیرش: ۸۳/۱۲/۲۴

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی